

LA NECRÒPOLIS I LES TROBALLE MONETÀRIES DEL JACIMENT VISIGÒTIC DE LA SENDA DE L'HORTETA A ALCÀSSER (VALÈNCIA)

Llorenç Alapont Martín - Francisco J. Tormo Ferriols

Els primers indicis de l'existència d'un jaciment visigòtic localitzat al paratge de la *Senda de l'Horteta*, una zona periurbana del terme d'Alcàsser, situat a 17 km al sud de València, van aparèixer els anys trenta com a conseqüència de les diverses i extraordinàries troballes de nombrosos trients i *solidus auris* visigòtics d'imitació (Febrer, 1981, p. 17-18). Sabem, per la gran repercussió que va tenir a la premsa del moment, que foren diversos els agricultors que trobaren monedes d'or mentre treballaven els camps adjacents al vell camí de l'*Horteta*. La majoria de les monedes desaparegueren en ser venudes a col·leccionistes o foses per a fer altres joies. No obstant això, algunes continuen en mans dels familiars dels descobridors, els quals les han cedit amablement per a ser estudiades.

La presència de la necròpolis es va evidenciar pocs anys després, quan gràcies als treballs agrícoles fets als camps situats a la banda est de la *Senda de l'Horteta* es descobriren diverses fosses, que segons els testimonis orals, allotjaven un nombre elevat d'ossos humans regirats i diferents gerretes ceràmiques que contenien monedes d'or. Transformacions agrícoles posteriors tragueren a la llum més tombes, i el que és més significatiu, una cambra funerària que albergava un esquelet junt amb una destal i una gerreta ennegrida.

Hem d'advertir que el jaciment mai no ha estat excavat, per aquest motiu, només pretenem estructurar, a partir de les comunicacions orals i l'estudi numismàtic, una sèrie d'hipòtesis de treball que ens serveixin per abastar una aproximació a la interpretació històrica i arqueològica del jaciment.

El jaciment de la *Senda de l'Horteta* està en un emplaçament estratègic. Molt pròxim a la via Augusta, se situa en una ruta natural d'accés entre la costa, l'Albufera concretament, i l'interior,

per Toris i Requena. Es tracta, doncs, d'un indret estructurat per a controlar un territori ric en vil·les rústiques, on l'explotació agrícola degué ser intensa i on segurament va tenir lloc un important trànsit de persones i mercaderies.

La necròpolis sembla que s'estén sobre una superfície aproximada d'1 ha. Les tombes estaven formades per fosses rectangulars orientades est-oest, cobertes per grans lloses de pedra de forma irregular. A l'interior apareixien gran quantitat d'ossos humans regirats, que probablement pertanyien a diferents individus, junt amb diverses gerretes ceràmiques, que segons els testimonis consultats, contenien diverses monedes d'or. La presència de trients i *solidus aureus* a l'interior de les gerres funeràries és un fet prou inèdit, i ens planteja dubtes sobre la realitat d'aquesta descripció. De tota manera, l'extraordinària concentració d'aquest tipus de monedes, ja sigui fora o dins del context funeràri, en l'àmbit rural on es troba el jaciment, presenta importants interrogants, sobretot si tenim en compte l'escassetat d'exemplars documentats a la mateixa València, on se suposa que es trobava la seca.

Troblem una semblança d'aquest tipus de tombes a la pròxima necròpolis d'*Els Xarcons*, a Montserrat, situada a la mateixa via d'accés cap a l'interior. En aquest jaciment, el SIP va documentar el 1956 una sepultura excavada de forma rectangular, revestida amb grans lloses cobertes per unes altres tres disposades horitzontalment, que contenia tres esquelets, una gerra, dos arets de bronze, dues arracades del mateix material, sis agulles i un collar de peces de quars i pasta vítria (Plà, 1961, p. 227-228). La gerra i els objectes personals situen l'enterrament en unes dates compreses entre mitjan segle VI i el segle VII.



Figura 1. Situació dels jaciments en relació amb les principals vies de comunicació.

Una altra troballa important feta a la necròpolis de la *Senda de l'Horteta* va ser la cambra funerària excavada pels mateixos agricultors que la descobriren. Segons la descripció d'aquests treballadors, s'accedia a la cambra sepulcral mitjançant una rampa coberta per lloses de grans dimensions, l'entrada de la qual era tancada per una altra llosa. Aquest passadís donava entrada a un sepulcre, excavat al sòl natural de conglomerat calcari, de forma quadrangular i sostre voltat. Al centre de la cambra hi havia un banc de pedres sobre el qual es disposava un esquelet junt amb una destrals amb mànec de pedra i pala acabada en punta en un extrem i tall en l'altre. A l'interior del sepulcre també es va trobar una gerreta ennegrida que era buida. La presència d'aquest tipus d'armes era molt inusual als dipòsits funeraris d'època visigòtica. El paral·lelisme més similar el trobem a la necròpolis de Vistalegre, a Asp (Alacant), datada al segle VII. En aquest cementiri es va documentar una tomba que contenia fragments de ferro d'una peça imprecisa,

encara que un dels fragments pertany probablement a un mànec. Un altre sepulcre mostrava una fulla de ferro junt amb el braç esquerre del difunt (Rosselló, 1987, p. 376). També hi ha semblances a les necròpolis d'Aldaieta (Àlaba) i Buzaga (Navarra), on es va documentar un nombrós conjunt de destrals de combat o *franciscas* datades des del final del segle VI fins al VIII, i que els excavadors han relacionat amb assentaments merovingis al sud dels Pirineus (Azkárte, 1993). En efecte, aquest tipus d'armes és típicament franc, amb paral·lelismes clars amb peces merovingies datades a les necròpolis franceses durant un llarg període que abasta des del segle V fins al final del segle VII (Nice, 1994). Fins i tot Isidor de Sevilla a les *Etimologies* (XVIII, 6, 9) esmenta les destrals *secures*, i comenta que els hispans les anomenen *franciscas*, atès que eren utilitzades pels francs (Oroz i Marcos, 1993). Tot fa pensar que l'ús generalitzat de les destrals de combat o *franciscas* és una característica franca que molts pobles veïns adoptaren (Lebedynsky, 2001, p. 168-172), i que eren unes armes conegudes pels visigots, com ho demostra el passatge d'Isidor de Sevilla, i pels innegables contactes entre aquests i els francs. No obstant això, no sembla que la destrals de combat sigui una arma habitual a la panòplia militar visigòtica. No hem de descartar la possibilitat que el difunt enterrat a la cambra sepulcral d'Alcàsser fou un guerrer franc, ja que no és gens estrany, en aquella època, la presència d'elements estrangers en els diferents exèrcits dels incipients regnes bàrbars, junt amb el fet que els visigots normalment no se soterraven amb l'armament.

El que és realment significatiu és la similitud entre la cambra funerària de l'*Horteta* i les cambres sepulcral del Romaní, localitzades molt pròximes a la via Augusta i a escassos 5 km d'Alcàsser. En aquest jaciment, el SIP va documentar, a l'inici dels anys cinquanta, dues tombes de cambra. La primera presentava una rampa excavada al sòl original, segellada per una llosa, que donava accés a un espai voltat de forma quadrangular. Al centre de la cambra apareixia una fossa rectangular i als costats dos bancs adossats a les parets que albergaven dos esquelets cadascun. Enfront de l'accés es trobava una reduïda fornícula. Un dels difunts, situat al banc de l'esquerra, portava un anell i dues arracades. També es va trobar junt amb els cossos una gerra ceràmica (Fletcher i Plà, 1952, p. 277-280). La segona de les cambres descobertes al Romaní consistia en un corredor subterrani llarg que finalitzava en una habitació àmplia, la qual es trobava en part derriuïda a causa del despreniment del sostre. A l'interior no es va recuperar

cap material (Fletcher, 1956, p. 43). Els últims estudis dels materials situen cronològicament la necròpolis del Romaní entre el final del segle VI i el segle VII, datació ja suggerida pels mateixos excavadors (Gisbert, 1986, p. 207-215).

Aquestes cambres sepulcral no representen un tipus d'estructura funerària massa estès i conegut; l'exemple millor documentat és el de la cambra funerària número 1 de la basílica de Fornells a Menorca, datada al final del segle VI i l'inici del VII (Navarro, 1982). No obstant això, a la província de València són diverses les necròpolis que presenten tombes d'aquest tipus, com és el cas de la cambra sepulcral de *Los Praos*, a Requena, on es construí un corredor segellat per una gran llosa que donava accés a un abric natural que contenia set esquelets, dos dels quals eren d'infants. Junt amb els cossos es trobaren quatre anells (Fletcher, 1973, p. 93-94). També forma part d'aquest tipus la cambra sepulcral d'Anna. Es tracta d'un espai voltat, tallat en el conglomerat calcari del terreny, que dona accés a una altra cambra situada en un nivell inferior (Plà, 1982, p. 112-113). Un altre exemple de cambra funerària és al sepulcre de *La Falquia*, a Beneixida. En aquest cas, un corredor excavat al sòl d'argila conduïa a una sala de planta circular, la volta de la qual va ser destruïda. D'aquesta habitació sortia un altre passadís que desembocava en una gran cambra rodona i voltada que s'obria a unes altres tres de més reduïdes. A l'interior es varen trobar components ossis regirats, una fíbula de bronze, vuit peces de collar de pasta vítria i una gerra ceràmica amb nanses (Plà, 1961, p. 227-228). Finalment, més al sud, localitzem la cambra sepulcral de *Les Llomes*, a Bocairent. Es tracta d'una cripta voltada, excavada al sòl original, amb una pilastra central, a la qual s'accedia per un corredor subterrani. La cambra presentava a les parets una sèrie de fornícules. Malauradament, no es va documentar cap material a l'interior (Plà, 1966, p. 275-328). Totes aquestes estructures funeràries s'adscriuen a un període cronològic d'època tardoantiga, situat entre el final del segle VI i el segle VII, i tenen en comú la ubicació rural i probablement estratègica en relació amb les vies de comunicació.

Les troballes monetàries, és a dir, els trients auri trobats a la necròpolis del jaciment de la *Senda de l'Horteta*, mereixen una anàlisi a part. De totes les peces, només se n'han pogut recuperar i analitzar quatre encunyacions visigòtiques a nom dels emperadors bizantins Justinià I i Justí II. El cronista local Manuel Vicente Febrer Romaguera va donar a conèixer ja fa alguns anys aquest tresor en un breu comentari que iniciava la història de la població.

Així doncs, les escasses notícies escrites que posem sobre la troballa d'aquestes monedes les trobem al llibre que tracta sobre la història d'Alcàsser (Febrer Romaguera, 1981, p. 17-18):

Que existió un remoto poblamiento [en Alcácer], al menos en el último período romano, parece probarlo el hallazgo hace años de una necrópolis o cementerio en la senda de la Horteta que iba a parar al camino de Torrente. Esta necrópolis, que parece que era del siglo VI después de Cristo, nos lleva a pensar que en esta zona hubo algún tipo de poblamiento desde épocas anteriores. Entre los restos hallados en la necrópolis destacaron unas monedas que, examinadas por especialistas, se identificaron con acuñaciones visigodas que contenían leyendas y efigies del emperador bizantino Justiniano I (muerto en el año 565), tales como D. N. IVSTINIANVS (Nuestro señor Justiniano), que se explican tanto por la momentánea ocupación que los ejércitos bizantinos hicieron de algunas zonas del reino visigodo, como por la costumbre oficial visigoda mantenida hasta el rey Leovigildo de realizar acuñaciones de moneda a nombre de los emperadores de Bizancio.

L'any 383, al sistema monetari romà aparegueren els trients per a reemplaçar el *semisis* o mig sou; el patró or era l'únic element estable dins del sistema. Comparativament amb el període altoimperial aquestes monedes tenen les seves figures, tant d'anvers com de revers, i les seves llegendes, molt simplificades i esquemàtiques, i els bustos apareixen amb poc relleu, la qual cosa denota el caràcter d'imitació. La majoria són còpies dolentes de les monedes imperials, i porten el nom i l'efígie de l'emperador romà corresponent.

Els sous i trients bàrbars (germànics) del segle V són d'aparició prou comuna a la Península; l'atribució geogràfica és complexa, ja que és gairebé impossible determinar-ne la seca. Les encunyacions d'aquestes peces foren nombroses, perquè el trient era la unitat monetària de circulació en or a l'economia de l'època, i algunes imitacions del segle V van seguir encunyant-se perquè es necessitaven a les províncies ocupades. S'intentava adaptar els tipus de les monedes al gust del moment i es variava el nom de l'emperador segons anaven succeïent els canvis imperials.

La disgregació de l'Imperi d'Occident, l'establiment dels pobles bàrbars i el domini bizantí en alguns territoris del Mediterrani occidental, convertiren els segles V i VI en un dels períodes de més complexitat històrica i encara prou desconegut des del punt de vista numismàtic. Des del prin-

cipi del segle v, a causa dels greus problemes econòmics, el dèbil estat imperial va emprendre un decreixement substancial de tota la producció monetària, circumstància que va propiciar la disminució dràstica i generalitzada del subministrament de moneda; aquest fet va afectar tots els territoris imperials, però sobretot l'àrea occidental del Mediterrani i especialment *Hispania*, mancada d'un taller actiu pròxim i cada vegada més allunyada dels interessos imperials (Marot, 2000, p. 274-275).

No obstant això, durant els segles v i vi, l'existència i el dinamisme de centres urbans importants, alguns amb una sòlida activitat econòmica i fins i tot política, sembla que van desestimar el declivi d'una economia monetària (Marot, 1988, p. 72). Investigacions recents en què s'analitzen troballes monetàries amb procedència arqueològica concreta permeten corroborar la continuïtat de pràctiques monetàries i la incorporació de noves emissions durant els segles v i vi; tot això permet una nova visió de l'estructura econòmica de la península Ibèrica.

Com hem dit, l'estat romà, debilitat i amb greus problemes econòmics, va permetre i va tolerar el manteniment de les monedes de bronze antigues i en progressiva devaluació; així doncs, la provisió deficient de monedes d'escàs valor va ocasionar el manteniment dels antics exemplars de bronze, però també l'aparició ràpida de mètodes de restitució i d'adaptació. L'arqueologia evidencia en aquest període l'aparició d'una sèrie de recursos o estratègies d'iniciativa privada o local que tenen la finalitat d'esmenar l'abastament insuficient de noves monedes de bronze (Marot, 1988, p. 74). Un dels recursos que va adquirir més intensitat en algunes zones peninsulars, com és el cas d'alguns enclavaments de la costa mediterrània, fou l'aparició de monedes d'imitació que van haver de solucionar les necessitats monetàries més primàries.

Les encunyacions trobades a la localitat d'Alcàsser, que corresponen a imitacions visigòtiques de monedes dels emperadors Justinià I i Justí II, han de ser relacionades amb el tresor de Recópolis, Zorita de los Canes (Guadalajara). Quant a volum i a composició, el conjunt de monedes recuperades a les excavacions efectuades a Recópolis representa el testimoni numismàtic i arqueològic més important de l'abast monetari en l'àmbit peninsular al final del segle vi, la qual cosa el va convertir en una de les referències essencials dels investigadors de l'economia d'aquest període (Barral, 1976, p. 65-66). Aquest dipòsit publicat per l'arqueòleg J. Cabré el 1946, que destaca dins de l'homogeneïtat de la majoria de la resta de troballes peninsulars, fou trobat al nord de l'*atrium* d'una basíli-

ca d'època visigòtica (Cabré, 1946), i era compost de noranta trients d'or, encunyats a nom de Justinià I, Justí II i Leovigild. Una de les aportacions principals del tresor de Zorita de los Canes és que ens permet atribuir als contingents visigòtics aquesta moneda d'or bizantina rebuda a la península Ibèrica, que van transformar i van imitar a mesura que avançava la conquesta territorial (Barral, 1976, p. 65-66); aquesta troballa ens ofereix una via d'acoblament de la circulació monetària d'aquest període a la península Ibèrica, al mateix temps que constata que les monedes a nom de Leovigild circularen al mateix temps que les monedes de Justinià I i de Justí II.

MONEDES

Trients núm. 1. Pes: 1,3. Diàmetre: 14 mm. P. d'encunys: 6 h.

A. Bust de l'emperador a l'esquerra, amb creu al pit; lleg. D. N. IVSTINVS PP AVG.

R. Victòria a l'esquerra, amb corona de llorer i sostenint una gran creu; lleg. VICTORYA VICTORYA; en exerg CONOOB.



Trients núm. 2. Pes: 1,4. Diàmetre: 14 mm. P. d'encunys: 7 h.

A. Bust de l'emperador a l'esquerra, amb creu al pit; lleg. D. N. IVSTINIANVS PP AVG.

R. Victòria a l'esquerra amb corona de llorer i sostenint una gran creu; lleg. VICTORY VTOR AVG.; en exerg CONOOB.



Trients núm. 3. Pes: 1,45. Diàmetre: 14 mm. P. d'encunys: 8 h.

A. Bust de l'emperador a l'esquerra, amb creu al pit; lleg. D. N. IVSTINVS PP AVG.

R. Victòria a l'esquerra, amb corona de llorer i sostenint una gran creu; lleg. VICTORIA VICTOR AVG.; en exerg CONOOB.



Trients núm. 4. Pes: 1,4. Diàmetre: 15 mm. P. d'encunys: 7 h.

A. Bust de l'emperador a l'esquerra, amb creu al pit; lleg. D. N. IVSTINIANVS PP AVG.

R. Victòria a l'esquerra, amb corona de llorer i sostenint una gran creu; lleg. VICTORIA VICTOR AVG.; en exerg CONOOB.



A l'hora d'interpretar les dades exposades hem de tenir en compte que l'estat visigòtic es va esforçar contínuament per mantenir un sistema fiscal centralitzat, que conservava els tributs heretats del baix Imperi, com per exemple l'*adaeratio*, la *capitatio iugatio*, la *solutio auraria* i les taxes de duanes, peatges, consums, etc. (García Moreno, 1982, p. 335). Així doncs, com afirma el mateix García Moreno (1982, p. 339), la utilització d'un sistema fiscal basat en l'*adaeratio* fins ben entrat el segle VII, així com la inusual troballa de tresors de monedes visigòtiques a l'Hermida (Santander) i a Mauleón (Pirineus atlàntics), sostenen la hipòtesi de la utilització dels trients auris visigòtics per a avituallar i mantenir l'exèrcit.

Un altre fet que cal tenir en compte és la política de reorganització i control del territori iniciada per Leovigild al final del segle VI. La importància que adquirí la ciutat de València en aquesta època com a seu episcopal, seca, i base consolidada enfront del domini bizantí del sud (Ribera i Roselló, 2000, p. 153-154), junt amb la pretensió del monarca de consolidar la seva autoritat monàrquica mitjançant la defensa i el control del territori, va portar Leovigild a establir un sistema defensiu al llarg del limes per a defensar la ciutat i el seu territori, i per suposat, per a controlar les seves rutes d'accés i d'abastament (Roselló, 2000). Segons la nostra opinió, els assentaments com el d'Alcàsser, destinats al control de les vies de comunicació principals i de l'abastament del territori, degueren formar part del conjunt de *castra*, del sistema defensiu proposat per Roselló (2000, p. 131-133), compost per una primera línia de *castra* i *castellum* i una segona formada per ciutats emmurallades.

Podem concloure que la necròpolis de la *Senda de l'Horteta* possiblement va pertànyer a un assentament militar integrat dins del sistema fronterer estructurat per al control defensiu de les vies de comunicació i l'accés a la ciutat de València i el seu territori, enfront de l'ocupació bizantina del sud i del sud-est hispans. Esperem, no obstant això, poder confirmar aquestes hipòtesis durant la intervenció arqueològica que iniciarem pròximament.

AGRAÏMENTS

A Rosa Hernández i Vicent Marí per donar totes les facilitats possibles per a l'estudi de les monedes.

A Miquel Roselló i Albert Ribera per les valuoses opinions i suggeriments.

BIBLIOGRAFIA

- AZKÁRTE GARAI-OLAUN, A., 1993: Francos, aquitanos y vascones. Testimonios arqueológicos al sur de los Pirineos, *Archivo Español de Arqueología*, 66, p. 149-176.
- BARRAL ALTET, X., 1976: *Circulation des monnaies suèves et visigotiques*, p. 65-92, Munic.
- CABRÉ, J., 1946: Un hallazgo de monedas de oro en la ciudad de Recópolis. El problema de la fundación de dicha ciudad, *Crónica del II Congreso Arqueológico del Sudeste Español*, Albacete.
- FEBRER, M. V., 1981: *Alcácer, su historia*, p. 17-18, Alcàsser.
- FLETCHER, D., 1956: Prospección de una galería subterránea en el término municipal de Sollana, *Labor del SIP y su Museo el pasado año 1954*, p. 43, València.
- FLETCHER, D., 1973: *Labor del SIP y su Museo el pasado año 1971*, p. 93-94, València.
- FLETCHER, D., 1974: *Labor del SIP y su Museo el pasado año 1972*, p. 111, València.
- FLETCHER, D.; PLA, E., 1952: Arqueologia de la comarca de Sollana (València), *ACCV*, xx, p. 277-280, València.
- GARCÍA MORENO, L. A., 1982: Cecas visigodas y sistema económico, *II Reunión d'Arqueologia Paleocristina Hispànica*, Barcelona (1982), p. 335-339, Barcelona.
- GISBERT, J. A., 1986: Las cerámicas de cronología visigoda en las necrópolis del País Valenciano, *II CCMMO*, p. 207-215.
- GONZÁLEZ VILLASCUSA, R., 2001: *El mundo funerario romano en el País Valenciano*, Casa Velázquez-Instituto Valenciano de Cultura, Madrid-Alacant.
- LEBEDYNSKY, I., 2001: *Armes et guerriers barbares au temps des grandes invasions*, IV au VI siècle après J. C., París.
- MAROT, T., 1998: La Península Ibérica en los siglos V-VI: consideraciones sobre provisión, circulación y usos monetarios, *Actas del X Congreso Nacional de Numismática*, Albacete.
- MAROT, T., 2000: El uso de la moneda en la antigüedad tardía, *Los orígenes del cristianismo en Valencia y su entorno*, p. 274-275, València.

- NAVARRO SÁEZ, R., 1982: Las cerámicas finas de la basílica de Fornells, Menorca, *II Reunió d'Arqueologia Paleocristina Hispànica*, Montserrat (1978), Barcelona.
- NICE, A., 1994 : L'habitat mérovingien de Goudelancourt-les-Pierrepont (Aisne). Aperçu provisoire d'une unité agricole et domestique des VI et VII siècles, *Revue Archéologique de Picardie*, 1, Amiens.
- OROZ, J.; MARCOS, M., 1993: *San Isidoro de Sevilla. Etimologías*, Biblioteca de Autores Cristianos.
- PITON, D., 1985: La Necrópole de Nouvion-en-Ponthieu, *Dossiers Archéologiques. Historiques et Culturels du Nord et du Pas-de-Calais*, 20, Berck-sur-Mer.
- PLÀ BALLESTER, E., 1961: Actividades del Servicio de Investigación Prehistórica (1956-1960), *APL*, IX, p. 227-228.
- PLÀ BALLESTER, E., 1966: Actividades del Servicio de Investigación Prehistórica (1961-1965), *APL*, XI, p. 275-328.
- PLÀ BALLESTER, E., 1982: *Labor del SIP y su Museo el pasado año 1981*, p. 112-113, València.
- RIBERA LACOMBA, A.; ROSSELLÓ MESQUIDA, M., 2000: La ciudad de Valencia en época visigoda, *Los orígenes del cristianismo en Valencia y su entorno*, p. 153-154, València.
- ROSSELLÓ, N., 1987: Necrópolis de Aspe, Alicante, *CAME*, II, p. 376, Madrid.
- ROSSELLÓ MESQUIDA, M., 2000: El recinto fortificado de «València la Vella» en Ribarroja de Turia, *Los orígenes del cristianismo en Valencia y su entorno*, p. 131-133, València.